

Par Lietuvu latviski: sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumi

About Lithuania in Latvian: the names of public life realias

Regīna Kvašīte

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38, Šiauliai LT-76352, Lietuva

E-pasts: kvasyte@hu.su.lt

Par Lietuvas ekonomisko, politisko, sociālo un kultūras dzīvi latviešu valodā raksta, lietojot tekstos dažādus reāliju nosaukumus. Pētījuma mērķis – izanalizēt Lietuvas kultūrvidē raksturīgo sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumus (rakstā sauktus par *bezekvivalenta leksiku*, reizēm – par *kultūraizguvumiem*) latviešu valodā. Lai noskaidrotu atveides likumsakarības, sastatījumam izmantotas gan tulkojošās, gan pašvalodas vārdnīcas. Publikācijās par Lietuvu un tās tautas vēsturi, pārsvarā enciklopēdijās, arī populārzinātniskajos, informatīvajos un preses izdevumos, visbiežāk sastopami dažādu laikposmu vēsturisko un aktualizēto reāliju nosaukumi. Pēc semantikas šos nosaukumus var iedalīt vairākās grupās: 1) valsts simboli – valsts nosaukums un pamatdokuments, ģerbonis, institūcijas, apbalvojumi, 2) personas pēc to statusa, pienākumiem vai nodarbošanās, 3) administratīvi teritoriālās vienības un to pārvaldības iestādes, 4) naudas vienības, 5) partijas un sabiedriskās kustības. Nosaukumu atveide latviešu valodā atkarīga no avota, kurā šīs leksikas vienības fiksētas, kā arī no autoru skatījuma uz bezekvivalenta leksikas lietošanu. Pārsvarā minētie lietuviešu nosaukumi tiek latviskoti, kaut gan reizēm tekstā konstatēti arī paskaidrojumi. Savāktā materiāla analīze liecina, ka praksē vērojama liela, ne vienmēr pārdomāta sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumu atveides dažādība. Īpaša uzmanība ir jāpievērš reāliju nosaukumu, kas veic vēstures terminu funkcijas, lietošanai. Lai komunikācija mērķvalodā būtu veiksmīga, ir jānovērtē, cik labi adresāts pazīst Lietuvu, zina Lietuvas kultūrvides reālijas vai prot avotvalodu u. tml.

Atslēgvārdi: latviešu valoda; lietuviešu valoda; bezekvivalenta leksika; sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumi; avotvaloda; mērķvaloda.

Ievads

Valsts tēla veidošana un tā popularizēšana, uzmanības piesaistīšana un vēlēšanās būt atpazīstamiem pasaulē ir jebkuras valsts mērķis. Lai iepazītu valsti un/vai tautu, izprastu tās kultūru un novērtētu specifiku, uzmanību saista ekonomiskās, politiskās, sociālās un kultūras dzīves reālijas. „Cilvēku veidota un kopta sabiedriskā telpa, kurā noteikta sabiedrība vēsturiski attīstījusi savu saimniecisko darbību un kultūru, radījusi materiālās un garīgās vērtības, piekopusi noteiktu dzīvesveidu, veidojusi uzvedības, attiecību un saskarsmes normas. Vide, kas rosina kultūras vērtību, normu un dzīvesziņas apguvi ..” (Skujiņa 2011, 49) jeb kultūrvidē ir jāņem vērā, nodrošinot veiksmīgu komunikāciju un izvēloties piemērotus valodas izteiksmes līdzekļus. Radniecīgo lietuviešu un latviešu tautu valsts un sabiedrības dzīves struktūrā, valsts simbolikā un sabiedriski vēsturiskajās

reālijās var atrast priekšstatus, parādības, priekšmetus u. tml., kas raksturīgi tikai vienai no tām, savukārt otra šīs reālijas nepazīst. Tāpēc ir svarīgi domāt par to nosaukumu lietošanu (atveidi) otrajā baltu valodā. Publikācijās par Lietuvu latviešu valodā sastopami dažādi sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumi. Pētījuma mērķis – izanalizēt Lietuvas sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumus un to lietošanu latviešu valodā. Izmantojot semantiskās analīzes, sastatījuma un aprakstošo metodi, izanalizēti vārdnīcu un enciklopēdiju dati, kā arī dažādi oriģinālvalodā rakstītie vai no latviešu valodas tulkotie populārzinātnisko un preses izdevumu teksti (sk. saīsinājumu un avotu sarakstu).

1. Reālijas, to nosaukumi un semantika

Lai vispārināti apzīmētu pētījumam izvēlēto reāliju nosaukumus, lingvokulturoloģijas, etnolingvistikas un saskarnozaru teorijā joprojām nav vienota viedokļa. Latviešu valodniecības terminu vārdnīcā *reālija* definēta samērā vispārīgi: „[Ī] tenības priekšmets, parādība, dzīva būtne, abstrakts jēdziens, ko nosauc valodas vienība” (Skujiņa 2007, 321), savukārt lietuviešu valodā (tās tulkošanas teorijā) uzsvērts šo vienību kultūrspecifiskais raksturs: „[V]ārdi vai vārdkopas, kas apzīmē noteiktus jēdzienus, priekšmetus, parādības, kuras raksturīgas tautas, valsts, cilts ģeogrāfiskajai videi, kultūrai, sadzīvei un atspoguļo tautisko, vietējo vai vēsturisko koloŗītu. Reālijas (precizitātes labad vēl sauktas par reāliju nosaukumiem) var atveidot kalkējot, aizgūstot, aprakstoši tulkojot un citos līdzīgos veidos...” (Pažūsis et al. [b. g.], 90)¹. Saikni ar kultūrvidi atspoguļo arī Kazimiera Ambrasas-Sasnavas (*Kazimieras Ambrasas-Sasnavas* 1978, 135) sniegtā definīcija: „oriģināla valodā sastopamais vārds vai vārdkopa, kas nosauc sadzīves, vēstures, kultūras vai citu sabiedriskās dzīves jomu tādus priekšmetus, parādības, faktus vai notikumus, kādu tulkojuma valodā parasti nemēdz būt vai tos sauc citādi”. Lietuviešu definīcijā lietots termins *originalo kalba* (sal. angļu *source language*), lai gan mūsdienās latviešu valodā blakus atbilstošajam terminam *oriģināla valoda* lieto terminu *avotvaloda*. Līdzīgi arī citu šīs definīcijas terminu – *vertimo kalba* (sal. angļu *target language*) resp. *tulkojuma valoda* – mūsdienu terminoloģijā biežāk sauc par *mērķvalodu*.

Pētījuma kontekstā svarīgākais ir tieši tas, ka šīs vienības raksturīgas konkrētai kultūrvidei un to nosaukumu lietošana (tulkošana vai atveidošana) var radīt grūtības resp. tiem nav leksisko ekvivalentu mērķvalodā. Šādus vārdus vai vārdu savienojumus gan latviešu, gan lietuviešu valodnieki nereti sauc par *bezekvivalenta leksiku*. Lietuviešu valodā līdzās terminam *beekvivalentē leksika* („Vienas valodas leksiskās vienības, kurām nav atbilstmes citas valodas leksikā. Bezekvivalenta leksikai parasti pieskaita citas valodas runātājiem nezināmus (vai maz zināmus) īpašvārdus (personvārdus un vietvārdus), tā sauktās reālijas (jeb reāliju nosaukumus) un leksiskos robus (liet. *leksinė spraga*)” (Pažūsis et al. [b. g.], 27)) lieto arī ar piedēkli *ne-* un izskaņu *-inē* darināto terminu *neekvivalentinē leksika* (Ambrasas-Sasnavas 1978, 132). Šajā sakarā būtu jāmin samērā jaunais latviešu termins *lingvokulturēma* „[V]alodas vienība (vārds, vārdu savienojums, teikums,

¹ Visus citātus no lietuviešu avotiem – gan teorētiskās literatūras, gan vārdnīcām – tulkojusi raksta autore. Tie citēti avotvalodā, ja ir bijis nepieciešams pievērst uzmanību lietuviešu tekstam.

teksts), kurā ietverta verbāla un kultūras informācija, kas ļauj uztvert un izprast tautas vērtību sistēmu, tautas domāšanas, psiholoģijas, pasaules izzināšanas pieredzi” (Skujiņa 2011, 53). Uz daļu no vārdiem, ar kuriem apzīmē garīgās un materiālās kultūras reālijas, varētu attiecināt terminu *kultūrai zguvums*. Tā definīcija „[A]votteksta vārds, izteiciens, frazeoloģisms, kas, nerodot piemērotu mērķteksta ekvivalentu, tiek burtiski pārcelts .. mērķtekstā ..” (Skujiņa 2007, 198) ļauj to lietot samērā plaši, taču pareizāk šķiet šo terminu attiecināt tikai uz patiešām aizgūtiem vārdiem, nevis okazonālu (individuālu vai situatīvu) viena vai otra reālijas nosaukuma lietojumu (plašāk par tautas kultūrvidei raksturīgo reāliju nosaukumu terminoloģiju sk. Kvašīte 2005; Kvašytė 2009; Kvašytė 2012).

Konkrētas valsts kultūrvidei raksturīgo leksiku var iedalīt 1) tautas jeb etnogrāfisko reāliju nosaukumos un 2) valsts jeb sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumos. Lietuviešu etnolingvists Aloīzs Gudavičs (*Aloyzas Gudavičius* 2009, 93–94) izšķir šādas reāliju nosaukumu lietošanas jomas: nacionālā virtuve, apģērbi, mūzikas instrumenti, tautasdejas, tradīcijas un paražas, folklorā un mitoloģijā, tautas vēstures lietas, kā arī tautas dzīvesvidi – ģeogrāfiskos objektus, dzīvniekus un augus, klimatiskās dabas parādības. Tieši tautas vēstures lietas, precīzāk, daļa no tām – sabiedriski politiskās dzīves reālijas –, tiek minētas kā vienas no svarīgākajām.

Rakstos par Lietuvu latviešu valodā sastopamas divas sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumu apakšgrupas:

- 1) vēsturiskā leksika (historismi²);
- 2) aktualizētā resp. mūsdienās aktīvajā vārdu krājumā sabiedrība attīstības gaitā notikušo pārmaiņu dēļ atgriezies leksika³.

Savukārt pēc semantikas šo reāliju nosaukumi ir:

- 1) personas pēc statusa, pienākumiem vai nodarbošanās (*kunigaikštis, didysis kunigaikštis, knygnešys, šaulys, sribas, seniūnas, seniūnaitis, sąjūdininkas*);
- 2) valsts simbolika – valsts nosaukums, apbalvojumi, dokumenti un institūcijas (*Lietuvos Didžioji kunigaikštystė, Vytis, Vỹcio kryžius, Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinas, seimas, Lietuvos Statutas*);
- 3) naudas vienības (*auksinas, litas, centas*);
- 4) administratīvi teritoriālās vienības un to pārvaldības iestādes (*apylinkė, seniūnija, seniūnaitija*);
- 5) partijas un sabiedriskās kustības (*tautininkai, liaudininkai, Sąjūdis*).

Šādas semantiskās grupas ir gan vēsturisko, gan mūsdienās lietojamo bezekvivalenta vārdu grupā. Piederība pie vēsturiskās vai aktualizētās leksikas jūtami neietekmē atveides paņēmieni izvēli. Ja arī vērojamas kādas atšķirības, tās saistītas galvenokārt ar to, ka aktualizēto leksiku lieto biežāk un dažādos tekstos,

² *Historisms* – ‘vēsturiski ierobežota lietojuma vārds, kas nosauc mūsdienās neaktuālu vai zudušu reāliju un kam nav sinonīma mūsdienu valodā’ (Skujiņa 2007, 145).

³ Sal. 20. gs. beigu krievu valodas skaidrojošajā vārdnīcā aktualizācijas procesu atspoguļo attiecīgas norādes par leksikas aktivitāti vai pasivitāti – līdzās norādēm *aiziešana pasīvā* un *atgriešanās aktīvā* izmanto arī norādi *aktualizācija* (Skljarevskaia 2000, 32), turpat procesa nozīmē lietots termins *aktualizācija*.

tāpēc tās atveide ir stabilāka un mazāk variē. Ņemot vērā, ka sabiedriskās dzīves reāliju (personu, organizāciju, sabiedrisko un politisko kustību u. tml.) nosaukumi visbiežāk tiek lietoti kā vēstures termini, jāpievērš uzmanība ne vien to korektai lietošanai avotvalodā, bet arī atveidošanai mērķvalodā. Īpaši svarīgi korekti lietot (atveidot) šos reāliju nosaukumus Lietuvas vēstures, politikas, kultūrvēstures u. tml. tekstos, lai adresātam būtu saprotams teksts, bet netiktu zaudēta kultūrspecifika.

2. Vēsturisko reāliju nosaukumi

Lietuvas vēstures, politikas, kultūrvēstures u. tml. kontekstā nozīmīga loma ir senās Lietuvas valsts reālijām, kas veido lietuviešu vēsturisko reāliju kopu, turklāt daļa no tām ir semantiski saistītas. Viens no latviešu tekstos visdažādāk atveidotajiem nosaukumiem ir personas nosaukums *kunigaikštis* – ‘1. vēst. karavadonis un apgabala valdnieks senajā Lietuvā un citās zemēs; 2. augsts mantojams vai par sasniegumiem piešķirams bajāru tituls; persona, kam pieder šis tituls’ (Keinys 2012, 342). Lietuviešu-latviešu vārdnīcā tā ekvivalenti ir četri vārdi – *kunigaitis*, *kņazs*, *kunigs*, *firsts* (Balkevičs et al. 1995, 250), taču analizētajos latviešu tekstos konstatēti pirmie divi⁴:

- (1) *Krīvu vecākais Lizdeika ņēmies to izskaidrot šādi: k u n i g a i t i m šajā vietā jāceļ pils, tā būšot tik stipra kā dzelzs, un tās slava izplatīsies tālu un tuvu AKL 5*; (2) *Bīskaps [Motiejs Valančus] jau tika dēvēts par Ž e m a i t i j a s k u n i g a i t i LV 121*; (3) *Visinteresantākais no tiem [rituālu aprakstiem] sniegts Dubnicas hronikā, par miera līguma slēgšanu (1351) starp Lietuvas kunigaiti Kēstuti un Ungārijas karali Ludviku MitE 1994, 241*; (4) *Lietuvas kunigaitis Ģedimins (sk. tālāk didysis kunigaikštis – dižkunigaitis Ģedimins) kādā 1323. gada vēstulē, lūgdams viņam atsūtīt sprediķotājus, norāda, ka tiem ir jāprot viena no trim valodām – lietuviešu, poļu vai zemgaļu MB 91*; (5) *9–12. gs. visā Lietuvas terit[orijā]⁵ izplatījās tīrumu zemk[opība], atdalījās amatn[iecība] un tirdzn[iecība], izveidojās feod[ālas] attiecības; radās pirmie valstiskie veidojumi (zemes) – Deltuva, Karšuva, Lietuva u. c., kuru priekšgalā bija k u n i g a i š i (k ņ a z i) LPE 157 (sal. tālāk galvenokārt lietots tikai kņazi – (6) 13. gs. 30.–60. gados Mindaugs pakļāva citu k ņ a z u zemes LPE 157).*

Vēstures grāmatas, enciklopēdijas, informatīva, tūristiem adresēta izdevuma tekstu autori visbiežāk izvēlas pirmo tulkojošajā vārdnīcā minēto leksēmu *kunigaitis* (arī vārdkopās *Žemaitijas kunigaitis* [2], *Lietuvas kunigaitis* [3; 4]). Tā iekļauta arī latviešu valodas vārdnīcā, tāpēc ir pamats šo lietuviešu tautas vēsturiskās reālijas nosaukumu uzskatīt par kultūraizgūvumu: ‘vēst. karavadonis, apgabala, novada valdnieks (feodālajā Lietuvā)’ (Ceplītis, Stengrevica 1980, 490). Retāk latviešu tekstos vienlaikus kā sinonīmi izmantoti abi – *kunigaitis* un *kņazs* [5] vai tikai

⁴ Visi vienas reālijas nosaukuma lietošanas piemēri sakārtoti vienā rindkopā un sanumurēti (atsevišķi katras tematiskās grupas ietvaros). Analizējot konkrēto atveides gadījumu, piemēra numurs norādīts kvadrātiekvāš.

⁵ *Latvijas padomju enciklopēdijā* (LPE) un citos avotos saīsinātie vārdi citātos papildināti [kvadrātiekvāš]. Ja dots tikai attiecīgā avota saīsinājums LPE, piemēri ņemti no 6. sējuma (1985), kurā ir šķirkļi *Lietuva*.

leksēma *kņazs* [5]. Šis vārds rada asociācijas ar slāvu kultūru (sal. ‘*vēst.* karaspēka vadonis un kādas teritorijas valdnieks (slāvu un dažās citās zemēs no 9. līdz 16. gadsimtam); šī valdnieka tituls’ (Ceplītis, Stengrevica 1980, 285), tāpēc tā izvēle cieši saistīta ar kontekstu, savukārt pārējie divi vārdnīcā iekļautie vārdi – *kunigs* un *firsts* – asociējas ar ģermāņu kultūru (sal. *firsts* ‘(vācu *Fürst*) – no ķeizara vai karaļa tieši atkarīgs lielākas teritorijas valdnieks viduslaiku Vācijā ..’ (Baldunčiks 1999, 225)). Citai kultūrvidei raksturīgas reālijas nosaukšanai „.. **var arī izlietot tehniskus nosaukumus, kultūras priekšmetu apzīmējumus**, kad latviešu valodā vēl nav atrasts derīgs vārds vai arī nav atronams. Tā, piem., *firsta* latviešiem nav bijis; tāpat šī jau diezgan parasta vārda vietā gan vislielākais valodnieks neizdomās derīgu latviešu nosaukumu. Daži gan domā kaut ko sevišķu izdomājuši, izlietodami *firsta* vietā vārdu *kņazs*: *kņazs Bismarks*. Bet tā jau, no vilka bēgdami, metamies lāča ķetnās” (Mīlenbahs 2009, 391). Kārļa Mīlenbaha apgalvojums pilnībā attiecas arī uz vārda *kņazs* lietošanu lietuviešu *kunigaitis* vietā.

Ar iepriekš aplūkoto personas nosaukumu saistīts vārdkopnosaukums *didysis kunigaikštis*. Mūsdienu lietuviešu valodas vārdnīcā tas definēts kā ‘*vēst.* valdnieka tituls’ (Keinys 2012, 120), bet vēstures vārdnīcā terminam ir četras nozīmes, no kurām pirmā attiecināta uz Lietuvu (‘1. Lietuvas valsts valdnieka tituls ..’), savukārt pārējās trīs – uz senās Krievijas resp. slāvu kultūru (Asadauskienė et al. 2003, 101). Tas nozīmē, ka, tulkojot daudznazīmīgo nosaukumu un izvēloties piemērotāko atbilstmi mērķvalodā, ir jānovērtē kultūrvide (sal. *didysis kunigaikštis* – ‘*vēst.* dižkunigaitis, lielkunigaitis, lielkņazs’ (Balkevičs et al. 1995, 101), bet turpat arī ‘dižkunigaitis, lielkņazs’ (250)). Grūtības sagādā ne tikai pamatkomponents *kunigaikštis*, par ko jau bija runa iepriekš, bet arī apzīmētājkomponents *didysis* un lielā sākumburta lietojums:

- (2) *Šā uzskata [par viendievību] pamatā ir Lietuvas dižkunigaiša Ģedimīna vēstule pāvesta delegātiem, kas rakstīta 14. gadsimta pirmajā trešdaļā, un tajā viņš ir uzsvēris domu par vienu dievu, ko ikviena tauta pielūdz savā veidā* S 151; (2) *Tajā [katedrālē] svinīgi tika kronēti Lietuvas dižkunigaiši, sākot ar Vitautu un beidzot ar Žigimantu Augustu* AKL 5; (3) *Viļņa pirmo reizi vēsturiskajos avotos – Dižkunigaiša Ģedimīna vēstulēs – minēta 1323. gadā ..* AKL 2; (4) *Traku Salas pilī 1430. gada oktobrī nomira Lietuvas lielkunigaitis Vitauts* AKL 17; (5) *Leģenda vēsta par Viļņas dibinātāju dižo Lietuvas kunigaiti Ģedimīnu, kurš redzējis sapni – uz viena no uzkalniem stāv un gaudo dzelzs vilks* AKL 5; (6) *Galv[enais] lielkņaza varas balsts bija feod[ālās] zemes īpašnieki* LPE 157; (7) *Lielkņazs Jagailis noslēdza ar Poliju Krēvas ūniju (1385)* LPE 154; (8) *.. īpaša draudzība izveidojās ar Klaipēdas šauļiem (par šo leksēmu sk. tālāk) un Vitauta Lielā ģimnāzijas audzēkņiem un skolotājiem, pie kuriem Liepājas nodaļas sportisti un koris vairākkārt viesojās* LL 82.

Analizētie teksti liecina, ka latviešu valodā visbiežāk lieto salikteni, kas darināts vai nu ar poētiskas nokrāsas īpašības vārdu *dižs*, vai neitrālo *liels* (vārdkopās attiecīgi formas ar noteikto galotni *dižais*, *lielais*) pirmajā saliktena daļā, taču, kā redzams no iepriekš teiktā, arī vārdnīcā nav konsekvences, tāpēc grūti uz to cerēt

tekstos. Par iemeslu ir tas, ka lietuviešu valodas *didis* (tā forma ar noteikto galotni ir *didysis*) latviski tiek tulkota kā *liels*, *dižs*, *dižens*, arī *spēcīgs* (Balkevičs et al. 1995, 101). Iespējams, lai izceltu kādreizējās Lietuvas valsts varenību, izvēlēts neitrālā īpašības vārda *liels* sinonīms *dižs* (Rauhvargers 2002, 205–206) [1; 2; 3; 5]. Vienā no tekstiem konstatēta vārdkopa *dižais Lietuvas kunigaitis*, kas precīzi atbilst avotvalodas izteiksmei [5], taču nav tik ērta kā saliktenis, tāpēc netiek plaši lietota. Mērķvalodas tekstā vienā no avotiem (enciklopēdijā) konstatēts saliktenis ar pamatkomponentu *kņazs* lietojums [6; 7], kā arī mūsdienu kontekstā lietotais Lietuvas dižkunigaiša vārds ģimnāzijas nosaukumā [8]⁶ – apzīmētājs *Lielais* kopā ar personvārdu *Vitauts* (pareizi būtu *Vītauts*; sal. *Vytautas Didysis*). Gan lietojot sugasvārdu *dižkunigaitis*, gan paplašināto vārdkoku *Lietuvas dižkunigaitis*, kur identificēšanas funkciju veic īpašvārds *Lietuva*, lielais sākumburts nav nepieciešams, taču, saucot kunigaiti vārdā, tā pielikums (pievārds) – ar īpašības vārdu izteiktais apzīmētājs *Dižais* (vai *Lielais*) – jāraksta ar lielo sākumburtu [8] (sal. *Vytautas Didysis* (Dobelienē 1998, 57)).

Bezekvivalenta leksikas grupā ietilpst vēsturiskās reālijas nosaukums *kunigaikštystē* (arī tā derivatīvais sinonīms⁷ *kunigaikštija*). Abiem šiem atvasinājumiem lietuviešu valodā ir divas nozīmes: ‘*vēst.* 1. apgabals vai valsts, kur valda kunigaitis; 2. kunigaiša vara’ (Keinys 2012, 342), abi tie sastopami arī senās Lietuvas valsts nosaukumā. Par nosaukuma variantiem avotvalodā atzinumu ir sniegusi Valsts lietuviešu valodas komisija (liet. *Valstybinė lietuvių kalbos komisija*): „No valodas viedokļa pareizi ir abi nomenklatūras vārda varianti – gan **kunigaikštija**, gan **kunigaikštystē**. Neviens no tiem nevar tikt uzskatīts par nenormatīvu. Taču, runājot par Lietuvas valsts nosaukumu, ieteicamāks variants **Lietuvos Didžioji Kunigaikštystē**. .. šim nosaukumam lietuviešu avotos ir ilgāka lietošanas tradīcija, valodas skatījumā tas labāk atbilst arī mūsdienu valstu nosaukumu veidošanas modelim.” (Konsultācija) Tas, ka lietuviešu valodā lieto atvasinājumus ar izskaņām *-ystē* un *-ija*, redzams lietuviešu-latviešu vārdnīcā: *kunigaikštija* žt. *kunigaikštystē*; *kunigaikštystē* ‘1. kunigaitija; kņaziste; 2. kunigaiša (kuniga, kņaza, firsta) valdīšana’ (Balkevičs et al. 1995, 250). Taču arī latviešu valodā iespējams lietot divus atvasinājumus: bez tulkojošajā vārdnīcā iekļautā *kunigaitija*, arī ar *-iste* darināto *kunigaitiste* ‘*vēst.* teritorija, kurā valda kunigaitis’ (Ceplītis, Stengrevica 1980, 490) (sal. *kņaziste* ‘*vēst.* teritorija, kurā valda kņazs’ (Ceplītis, Stengrevica 1980, 285)). Lietuviešu-latviešu vārdnīcā īpašības vārda *didis* iekļautās atbilstmes nedaudz atšķiras: ‘**didžioji kunigaikštystē** *vēst.* – lielkņaziste, lielkunigaitiste’ (Balkevičs et al. 1995, 101). Izveidojusies situācija nepalīdz atrisināt radušos dilemmu, tāpēc izvēle paliek autoru ziņā:

- (3) *Tagadējās Lietuvas ģerbonis sakņojas tālajos viduslaikos un lietuviešiem atgādina par kādreizējo Lietuvas Dižkunigaitijas varenību*
AKL 2; (2) .. *paplašinoties Lietuvas Dižkunigaitijai,*

⁶ Salīdzinājumam universitātes nosaukums tradicionāli ir *Vītauta Dižā Universitāte* (liet. *Vytauto Didžiojo universitetas*) (NVK 117) (sal. *Vytautas Didysis* – *Vītauts Dižais* (Balkevičs et al. 1995, 101)).

⁷ „Sinonīms, darināts no tā paša pamatvārda ar atšķirīgiem vārdveidojošajiem afiksiem, kuriem ir tā pati vārdarināšanas nozīme un tā pati vai tuva leksiskā nozīme.” (Kvašyte 2005, 60)

par lietuviešiem sāka saukt visus šīs kunigaitijas iedzīvotājus, neņemot vērā viņu tautību MB 41; (3) *Tāpēc [ka viņiem nav impēriskā instinkta] arī lietuvieši kā etnoss un kā tauta nav spējuši saglabāt savu Dižkunigaitijas valsti* K 2009/11, 196; (4) *1605. gada septembrī pie Salaspils Lietuvas hetmaņa Jana Karola Hodkēviča komandētie 4000 Lietuvas lielkunigaitijas karavīri smagi sakāva 11 000 vīru lielo Zviedrijas karaļa armiju, kas bija ieradusies ieņemt Rīgu* LL 9; (5) *Jaunveidojamai Viļņas Universitātei jezuīti izvirzīja lielus mērķus – izplatīt zinātni un katolicismu ne tikai Lietuvas Lielkunigaitijā un tai tuvās zemēs ..* LV 84; (6) *Ap 1240 radās liet[uviešu] agrā feod[ālā] valsts – Lietuvas lielkņaziste* LPE 157 (enciklopēdijā ir arī atsevišķs šķirklis *Lietuvas lielkņaziste* LPE 155); (7) *1562. gada martā pēdējais Livonijas ordeņa mestrs Gothards Ketlers Rīgas pilī svinīgi nolika savas pilnvaras un nodeva uzticības zvērestu Polijas karaļa pārstāvim – Lietuvas lielkņazistes (lielkunigaitijas) (tālāk tekstā autors abus variantus lieto atsevišķi) lielkancleram un Viļņas vojevodam Nikolajam Radzivilam Melnajam* LL 7; (8) *Lietuvas tatāri ir etnisko tatāru grupa, kas Lietuvas lielkņazistē uz dzīvi apmetās vairāk nekā pirms 600 gadiem* K 2009/10, 197; (9) *Dievnamu [Pažaislē] 17. gs. benediktiešu mūkiem uzcēla Lietuvas Dižās kunigaitijas kanclers Žīgimants Pacs, un tā ir viena no skaistākajām baroka arhitektūras celtnēm Lietuvā* AKL 10; (10) *Vēlāk Lietuva apvienojās ar Poliju, izveidojot Lietuvas lielhercogisti, kas savos ziedu laiko pletās no Baltijas jūras līdz Melnajai jūrai* S 125.

Latviešu valodas vārdnīcā iekļautā atvasinājuma *kunigaitiste* vietā teksts konstatēts tikai *kunigaitija* resp. tulkojošajā vārdnīcā fiksētais ekvivalents. Valsts nosaukumā tāpat kā iepriekš analizētajā personas nosaukumā lieto salikteņus ar atkarīgajiem komponentiem *liel-* un *diž-*, taču, atšķirībā no valdnieka kā personas nosaukuma, dominē neitrālais īpašības vārds [4–8; 10], savukārt stilistiski marķētais divos gadījumos ir saliktenī [1–3] un vienreiz vārdkopā [9]. Runājot par Lietuvas valsti, vienā piemērā konstatēts saliktenis ar pamatkomponentu *hercogiste* [10] (sal. ‘*vēst. hercoga valsts; atsevišķa feodālās valsts daļa*’ (Ceplītis, Stengrevica 1975, 194), bet trijos – *kņaziste* [6–8]. Konsekventa leksēmas ar *-ija* izvēle varētu būt saistīta ar vēlmi uzsvērt Lietuvas kultūras specifiku (sal. citi valstu vai valsts daļu nosaukumi darināti ar *-iste: hercogiste, kņaziste, cariste*). Jāpiebilst, ka latviešu valodā vārds *kunigaitija* konstatēts arī pārnestā nozīmē – grāmatas *Lietuvas vēsture* nodaļas nosaukumā *Bīskapa M. Valančus „garīgā kunigaitija”* LV 118.

Pie vēsturiskajām sabiedriski politiskās dzīves reālijām pieskaitāma arī Lietuvas administratīvi teritoriālā dalījuma vienība *apylinkė* ‘2. vēst. mazākā administratīvā vienība’ (Keinys 2012, 24)⁸. Atbilstošais lietuviešu nosaukums gan vienkārši pārrakstīts ar latviešu alfabēta burtiem, gan pārtulkots, taču izvēlētajam latviešu ekvivalentam ir cita nozīme, kas bez paskaidrojuma nebūs saprotama:

⁸ Sal. ‘*apylinkė* – 1. Mazākā administratīvi teritoriālā vienība, ko padomju vara ieviesa 1940. g. beigās seņūnijas vietā. Pastāvēja (ar pārtraukumu 1941–1944) līdz 1994 (kamēr tika atjaunotas seņūnijas)’ (Račis 2001, 647).

‘3. apīlīņķe; ciems (Lietuvas administratīvi teritoriālā iedalījuma pamatvienība)’ (Balkevičs et al. 1995, 36):

- (4) *Vietējie valsts varas orgāni rajonos, pils[ētās], pilsētu raj[onos], c[iema]tos un a p i l i n k o s ir tautas dep[utātu] padomes, ko ievēlē uz 5 gadiem* LPE 156; (2) *Seņūnijas tika ieviestas 1994. gada 7. jūlijā, aizvietojot a p i l i n k a s V.*

Raksta problemātikas kontekstā pārsteidzoši, ka lietuviešu valodas vārds *apylinkė*, kas ir sieviešu dzimtes un tika tulkots kā *apgabals*, šajā citātā sastopams tik neparastā formā – saglabājot lietuvisko sakni, tikai mainot dzimti. Mūsdienās vārdam *apylinkė* lietuviešu valodā ir vairākas nozīmes, bet visas tās latviešu valodā tiek tulkotas, jo nav bezekvivalenta leksika (sal. ‘1. apkārtnē, apkaime; 2. iecirknis ..’ (Balkevičs et al. 1995, 36). Savukārt gan *Latvijas padomju enciklopēdijā* [1], gan interneta enciklopēdijā [2] konstatētie varianti neatbilst vārdnīcā fiksētajam vārdam.

Vēsturiskās sabiedriskās dzīves reālijas ir arī dažādas naudas vienības, piem., senās Lietuvas valsts laikus atgādina nosaukums *auksinas* ‘1. zelta, vēlāk sudraba senās Lietuvas monēta; 2. 1919–1922. g. Lietuvas papīrnauda, atbilst Vācijas markai’ (Keinys 2012, 63). Tas iekļauts lietuviešu-latviešu vārdnīcā: ‘*vēst. auksins (naudas zīme dažos Lietuvas vēstures posmos)*’ (Balkevičs et al. 1995, 66):

Valstī vēl aizvien [1922. g.] apgrozībā bija ostmarkas, kuras Lietuvas vara nosauca par „z e l t ī t ā m” (liet. a u k s i n a s) LV 163.

Piemērā redzams, ka vispirms apspēlēta šī nosaukuma etimoloģija lietuviešu valodā (sal. *auksas* ‘zelts’), savukārt iekavās kā paskaidrojums minēts lietuviešu valodas vārds.

Par vēsturisko bezekvivalenta leksiku uzskatāmi arī naudas vienību nosaukumi *litas* un *centas*. Gan papīrnaudas, gan monētu (sīknaudas) nosaukumi ir iekļauti latviešu valodas svešvārdu vārdnīcā, taču tas darīts atšķirīgi. Lietuvai raksturīgais nosaukums *lits* ‘(liet. *litas*) Lietuvas naudas pamatvienība’ (Baldunčiks 1999, 440) minēts, nenorādot tā cilmī, taču definīcijā ir valsts nosaukums (sal. ‘*lits (naudas vienība)*’ (Balkevičs et al. 1995, 268)). Savukārt plašāk, ne tikai Lietuvā, izplatītais *cents* fiksēts ar precīzu cilmes norādi, taču bez attiecinājuma uz konkrētu valsti: ‘(ang. *cent* < lat. *centum* ‘simts’) naudas vienība (lielākas vienības simtdaļa) vairākās valstīs’ (Baldunčiks 1999, 122) (sal. ‘*cents (naudas vienība)*’ (Balkevičs et al. 1995, 86)). Šie nosaukumi ir populāri Latvijas preses izdevumos, kā arī dažādos citos tekstos, kur bieži tiek rakstīts par ekonomikas aktualitātēm:

- (5) *Satversmes seims 1922. gada 9. augustā pieņēma likumu par naudas vienību. Likums pasludināja, ka Lietuvā naudas vienība ir lits ar zelta segumu, lits sastāv no 100 centiem* LV 164; (2) *Lits – Lietuvas Republikas (1918.–1940. g.)⁹ nacionālā naudas vienība (saīsināti Lt), kas bāzējas uz zeltu (1 Lt = 100 centi)* NL 81; (3) *Dažkārt tirgošanā gan parādoties lētās desas no Polijas, kas maksā vienu vai divus litus.* N 20.04.2009., 34; (4) *Kioskos*

⁹ Par Lietuvas naudasvienību lits un cents atkal kļuva 1993. gadā resp. jau pēc citētā avota izdošanas.

izsniegtā viena aizdevuma maksimālais apjoms būs 2000 *liti* (408 *lati*) N 25.08.2008., 6; (5) *Šobrīd summa, kas jāmaksā par cūkgaļu un liellopa gaļu, nav mainījusies jau kopš pagājušā gada: par kilogramu (dzīvsvārā) govju gaļas maksājam trīs lītus (60 *santīmu*), par vērša gaļu – 4,50 (90 *santīmu*), cūkgaļu – 4,20 (aptuveni 87 *santīmi*)* N 20.04.2009., 34; (6) *Ārvalstu tiešās investīcijas Viļņas apgabalā šā gada sākumā sasniedza 20,27 miljardus lītu (5,88 miljardi eiro) ..* N 02.06.2008., 6.

Lietuvas naudas vienību nosaukumu lietošana nesagādā grūtības, jo tie ir tradicionāli labi zināmi. Analizējot latviešu tekstus, redzams, ka praksē minētās summas publikāciju autori pārrēķina Latvijas naudas vienībās (tiesa gan, tas attiecas pārsvarā uz litiem, ne uz centiem) [4; 5] vai Eiropas Savienības naudas vienībās [6], kamēr Latvija un Lietuva nebija kļuvušas par vienotās valūtas zonas valstīm (attiecīgi 2014. un 2015. gadā). Līdz tam laikam nosaukums *lits* tiktu uzskatīts par aktualizēto resp. pēcpadomju laikposma Lietuvas Republikas oficiālās valūtas nosaukumu. Par Lietuvas valūtu kļūstot eiro, tas atkal atgriežas vēsturisko sabiedrisko reāliju nosaukumu statusā, savukārt leksēma *cents* joprojām nosauc mūsdienu Lietuvas valūtu, jo tā sauc arī Eiropas kopvalūtas sīknaudas vienību. Jāpiebilst, ka lietuvieši sarunvalodā nereti mēdz lietot salikteni *eurocentas*, tādējādi uzsverot notikušās izmaiņas.

Lietuviešu svešvārdu vārdnīcā četras nozīmes ir aizgūvumam no latīņu valodas *statutas* ‘lot. *statutum* – nustatymas’ (Kaulakienē et al. 2013, 772). Analizējot lietuviešu vēsturisko bezekvivalenta leksiku, jāpievērš uzmanība pirmajai nozīmei ‘1. *vēst.* likumu krājums, tiesas likumkrājums: *Lietuvos Statutas ..*’ (Keinys 2012, 731). Valsts pamatdokumenta nosaukums iekļauts lietuviešu-latviešu vārdnīcas šķirklī *statutas* – ‘2. *vēst.*: *Lietuvos statutas* – Lietuvas statūts’ (Balkevičs et al. 1995, 468), kuru mūsdienās lieto galvenokārt tekstos par Lietuvas vēsturi:

- (6) *Spēkā palika arī Lietuvas Statūts, bet poļu valodas lietošana tika atļauta pašvaldības institūcijās, aprīņa administrācijā, zemākajā tiesu sistēmas līmenī, izglītības sistēmā, savukārt Viļņas Universitātē tikai tajā laikā pārgāja no pasniegšanas latīņu valodā uz mācīšanu poļu valodā* LV 109; (2) *Lietuvas statūti – Lietuvas lielkņazistes (par to sk. nosaukuma kunigaikštystē aprakstu) feodālo tiesību kodeksi 3 redakcijās (1529., 1566. un 1588.)* LPE 169.

Citētajos piemēros redzamas divas būtiskas atšķirības – lielo sākumburtu lietošana un skaitļa vārdformas izvēle. Kaut gan tulkojošajā vārdnīcā ar lielo sākumburtu rakstīts tikai valsts nosaukums, atbilstoši lietuviešu valodas pareizrakstības normām īpaši svarīgu dokumentu nosaukumos visi vārdi jāraksta ar lielajiem sākumburtiem (Dobeliene 1998, 59) (kā piemērs minēts arī nosaukums *Lietuvos Statutas*) [1]. Savukārt, izvēloties daudzskaitli *statūti* [2], šajā gadījumā autoru nolūks acīmredzot bijis apkopojoši nosaukt visas šī Lietuvas valstij svarīgā dokumenta redakcijas. Taču ārpus konteksta adresāts tādu lietojumu varētu pārprast, ņemot vērā, ka šim svešvārdam gan lietuviešu, gan latviešu valodā ir vairākas nozīmes (sal. *statūti* ‘[*visdusl. lat. statutum* < *lat. statuere* ‘noteikt’] – 1. *jur.* tiesību normu kopojums; 2. noteikumi, kas reglamentē kādas organizācijas

uzbūvi un darbību, kā arī visu organizācijas locekļu rīcību;¹⁰ 3. **ordeņa statūti** – ordeņa apraksts, kā arī priekšraksts par to, kādā kārtībā ar šo ordeni apbalvo un kā tas nēsājams’ (Baldunčiks 1999, 749)) (zināmu ietekmi var atstāt mazā sākumburta lietojums).

Lietuvas vēsturisko reāliju nosaukumu kopā iekļauta persona, kas nosaukta ar salikteni *knygnešys* ‘1. *vēst.* drukas aizlieguma laikos ārzemēs iespiesto lietuviešu grāmatu nesējs pāri robežai un to izplatītājs; 2. grāmatu iznēsātājs, izplatītājs’ (Keinys 2012, 319). Lietuviešu-latviešu vārdnīcā piedāvā šo leksēmu atveidot ar divām vārdkopām ‘*vēst.* grāmatu iznēsātājs; (aizliegtu) grāmatu izplatītājs’ (turpat minēts arī atvasinājums *knygnešystē* ar plašāku komentāru ‘(*cara cenzūras aizliegtu*) grāmatu iznēsāšana (izplatīšana)’ (Balkevičs et al. 1995, 235)), savukārt tekstos vēsturiskā reālija parasti tiek skaidrota aprakstoši:

- (7) *Pamudinājis nepieņemt cara varas piedāvātās grāmatas, bīskaps [Motiejus Valančius] Austrumprūsijā slepeni noorganizēja lietuviešu preses iespiešanu, izmantojot latīņu alfabēta burtus, kā arī nelegālu to izplatīšanu Lietuvā. Izveidojās spēcīga grāmatu kontrabandas jeb “grāmatu nesēju” [parindē: Grāmatu nesēji (knygnešiai) – cilvēki, kas drukas aizlieguma laikā (1864–1904) kontrabandas ceļā Krievijas pakļautībā esošajā Lietuvā ienesa ārzemēs iespiestas grāmatas un periodiskos izdevumus. (Tulk. piez.)] kustība LV 126; (2) Savus bērnīšus mācījām mājās slepenās skolās, bet lietuviešu grāmatas un mācību grāmatas aizliegtu grāmatu izplatītāji (lietuviski knygnešiai* [parindē * lietuviešu knygnešys (burtiski „grāmatu nesējs” – šo vārdu citas tautas nezina)] nelegāli atgādāja no Prūsijas SKM 18; (3) Noteikti vērts apskatīt .. klēti Ustrones ciemā, kur iekārtots cara laika aizliegtu grāmatu izplatītāja J. Tuma-Vaižganta muzejs AKL 15.*

Lai pēc iespējas labāk iepazīstinātu ar šo reāliju, autori (tulkotāji) reizēm sniedz papildu komentārus parindēs. Jāpievērš uzmanība šī vārda nozīmes maiņai lietuviešu valodā padomju laikposmā, kad „... daži vārdi ieguva jaunas leksiskās nozīmes vai nozīmju nokrāsas, kas ir saistītas ar citas nozīmes piešķiršanu ar tiem nosauktajiem priekšmetiem. Piem., *knygnešys* senāk nozīmēja „slepenu lietuviešu grāmatu nesēju pāri robežai”, bet pēckara gados sāks lietot „grāmatu izplatītāja” nozīmē (senākā nozīme jau kļuva par semantisko historismu)” (Palionis 1979, 301). Šī nozīme kā otrā fiksēta lietuviešu valodas vārdnīcā. Leksēmai *knygnešys* kā vienam no lietuviešu kultūrvides vēsturisko reāliju nosaukumiem pievērsta uzmanība sastatāmās stilistikas pētījumos (Kvašytė, Čepaitienė, Župerka 2006, 45). Savukārt mūsdienās šis vārds tiek lietots vēl citā nozīmē, kas daļēji atbilst Jona Paļoņa (*Jonas Palionis*) minētajam semantiskajam historismam – pārnestā nozīmē un/vai sarunvalodā tā sauc cilvēku, kurš piegādā vai sagādā kādam grāmatas, bet tas nav viņa darbs vai pienākums, drīzāk brīvprātīgs pakalpojums.

Visu aplūkoto vēsturisko sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumu lietojumgadījumi liecina, ka nav vienotas nostājas, kā atveidot cittaustu vēstures reāliju

¹⁰ Šajā nozīmē lietuviešu valodā lieto pašcilmes atvasinājumu *įstatai* (Keinys 2012, 731).

nosaukumus. Tas paliek adresantu resp. tekstu autoru un/vai redaktoru ziņā, savukārt katrs no viņiem acīmredzot balstās uz personīgo pieredzi un situācijas izpratni.

3. Aktualizēto reāliju nosaukumi

Svarīgāka nekā vēsturisko sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumu lietošana (tos biežāk lieto terminu funkcijā) ir savulaik vēsturisko, taču mūsdienīgu valsts dzīvē savu nozīmi atguvušo vārdu lietošana. Vēsturisko apstākļu dēļ līdz 1990. gadam liela daļa senajai Lietuvas valstij raksturīgo reāliju (valsts simbolikas u. tml.) nosaukumu funkcionēja tekstos par vēsturi, bet vārdnīcās bija fiksēti ar norādēm par to statusu, piem., *arh.*, *novec.*, *vēst.*, reizēm arī ar nozaru norādēm, bet tādos gadījumos leksēmas neaktualitāte uzsvērta definīcijās (plašāk par historismiem kā pasīvo leksiku sk. Vilkaitē, Kvašytē 2006).

Aktualizētas ir reālijas, kas raksturo oficiālo valsts tēlu un atšķir Lietuvu no citām valstīm, savukārt valodnieciskā skatījumā svarīgi ir gan šo reāliju nosaukumi avotvalodā, gan to lietošana mērķvalodā. Pie bezekvivalenta leksikas pieder nosaukums *Vītis* (1. LDK (1336–1795), Lietuvas valsts (1918–1940, nuo 1990) ģerbonis .. (Račis 2014, 321)). Lietuviešu valodas vārdnīcā šim vārdam fiksētas trīs nozīmes, taču tikai viena no tām ir aktualizēta: ‘1. *vēst.* sūtnis jāšus uz zirga; 2. *vēst.* senais varonis jāšus uz zirga; 3. Lietuvas valsts ģerbonis, kurš attēlo valdnieku jāšus uz zirga’¹¹ (Keinys 2012, 939) (sal. ‘*Vītis (Lietuvas valsts ģerbonis)*’ (Balkevičs et al. 1995, 583)). Pirmais šo nosaukumu lietuviešu valodā, tiesa gan, ne ģerboņa, bet tajā attēlotā jātnieka nosaukšanai 19. gadsimta vidū izmantojis Simons Daukants¹²; uz ģerboni to 1884. gada mēnešrakstā *Aušra*¹³ mēģinājis attiecināt Mikalojs Akelaitis¹⁴ (Račis 2007, 11):

- (8) *Vītis – tā lietuvieši sauc savu galveno heraldisko zīmi – ir jātnieks sudraba bruņās uz sarkana fona ar sudraba zobenu, paceltu virs galvas AKL 2; (2) Lietuvas valsts ģerbonis – Vītis, jātnieks sarkanā fonā, ir viens no vecākajiem valsts ģerboņiem Eiropā NVK 75; (3) Izvēloties valsts karoga krāsas (dzeltena, zaļa, sarkana), notika atteikšanās no LLK [Lietuvas Lielkunigaitijas – R. K.] valdnieku izmantotā karoga, bet ģerbonis – balts Vītis uz sarkana fona – palika tas pats LV 162; (4) .. Jelgavas lietuviešu kultūras biedrība „Vytiš” LL 117; (5) Plaša bija Latvijas lietuviešu sporta apvienība „Vytiš” („Jātnieks” – Lietuvas simbols) .. MVL 52.*

Lai nosauktu Lietuvas valsts ģerboni, gan vārdnīcās, gan tekstos gandrīz vienmēr lieto paskaidrojumus – parasti uzsver nosauktās reālijas funkcijas [1; 2] vai apraksta tās izskatu [3]. Īpašvārds *Vītis* ir populārs dažādos simboliskajos

¹¹ Definīcijā nosauktas dažādas personas: ‘1. *istor.* raitas pasiuntinys; 2. *istor.* raitas senovēs karžygys; 3. Lietuvos valstybės herbas, vaizduojantis raitą valdovą’.

¹² *Simonas Daukantas* (1793–1864) – vēsturnieks, apgaismības un tautas atmodas darbinieks (Račis 2003, 529).

¹³ „*Aušra*” – pirmais tautiskais lietuviešu mēnešraksts, saukts par laikrakstu, ko 1883.–1886. gadā izdeva Ragainē un Tilzītē (Račis 2002, 299–300).

¹⁴ *Mikalojus Akelaitis* (1829–1887) – sabiedriskais un kultūras darbinieks, rakstnieks, valodnieks (Račis 2001, 223).

nosaukumos Lietuvā un ārpus Lietuvas robežām: Latvijā ir kultūras biedrība un sporta apvienība [sal. 4; 5], Kanādā sporta klubs Toronto (tas iekļauts Kanādas lietuviešu organizāciju rokasgrāmatā (KLOŽ 2002)) u. tml. Simboliskajos nosaukumos visbiežāk lieto avotvalodas vārda formu (parasti pēdējās), taču reizēm papildus tiek dots vārda tulkojums [5].

Aktualizēts vārds *Vytis* ir ne tikai Lietuvas valsts ģerboņa nosaukumā, bet arī vārdkopnosaukumos, piem., vārdnīcā iekļauta vārdkopa *Vyčio kryžius*¹⁵ ar skaidrojumu 'Vīša (Vīta) krusts (*Lietuvas ordenis*)' (Balkevičs et al. 1995, 583). Samērā liela šī Lietuvas valsts apbalvojuma nosaukumu dažādība konstatēta tekstos:

- (9) *1920. gadā to [pirmo Lietuvas Republikas apbalvojumu] pārdēvēja par Jātnieka Krustu (Vyties Kryžius) ar un bez zobeniem ar trim šķirām, no kurām augstākā bija trešā LatV; (2) Kareivjiem šajā laikā nodibināja īpašu atsevišķu apbalvojumu – Jātnieka Krustu (Vyčio Kryžius) ar trim šķirām LatV; (3) 1930. gadā šī ordeņa variantam ar zobeniem (Vyčio Kryžiaus ordinas) noteica piecas šķiras, bet ar to apbalvoja tikai virsniekus LatV.*

Ordeņa nosaukumi tiek tulkoti, iekavās kursīvā minot avotvalodas formu [1; 2], bet tekstā lietojot tikai nomenklatūrvārdu *ordenis* [3]. Tāds atveidojums atšķiras no vārdnīcas atbildmes, taču visi trīs piemēri ir no viena teksta. Lai pārliecinātos, vai to var uzskatīt par tendenci, vajadzētu izskatīt lielāku piemēru kopu (pagaidām tādu izveidot nav izdevies).

Mūsdienās augstākā Lietuvas valsts apbalvojuma nosaukumā lieto arī iepriekš aplūkoto vēsturisko bezekvivalenta vārdkopnosaukumu *didysis kunigaitis: Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinas* (lietuviešu valodā pieņemtā lielo sākumburtu lietošana (Dobelienē 1998, 59) atšķiras no latviešu valodas, kur ar lielo sākumburtu ir jāraksta visi vārdi ordeņa nosaukumos, izņemot vārdu *ordenis* (Laugale, Šulce 2012, 82)). Tas attiecas arī uz citvalstu apbalvojumu – gan vēsturiskajiem, gan mūsdienu – nosaukumiem (Laugale, Šulce 2012, 62), taču latviešu valodas tekstos šī Lietuvas ordeņa nosaukums, tāpat kā iepriekš aplūkotais personas nosaukums (vārdkopa), lietots dažādi:

- (10) *Lietuvas Dižkunigaiša Ģedimīna ordenis ir Lietuvas prezidenta apbalvojums, kas tika izveidots godinot Lietuvas pilsoņus par sasniegumiem sabiedriskā un valsts labā V; (2) 12. decembra vakarā sešdesmit sešu gadu vecumā no šās pasaules atvadījies Nacionālās kultūras un mākslas prēmijas laureāts, dzejnieks, eseists, dramaturgs, literatūras kritiķis un tulkotājs, Lietuvas Dižkunigaiša Ģedimīna ordeņa ceturtās pakāpes kavalieris Sīgits Ģeda (Sīgītas Ģeda) K 2009/1, 198; (3) Dzejnieks, kritiķis, Lietuvas kunigaiša Ģedimīna IV pakāpes ordeņa kavalieris Sīgits Ģeda atzīts par vainīgu meitai Uršulei nodarītajos miesas bojājumos .. K 2008/11, 187; (4) Sakarā ar Lietuvas Republikas 10 gadu jubileju 1928. gadā tika nodibināts vēl*

¹⁵ Tā saīsināti mēdz saukt vienu no augstākajiem Lietuvas valsts apbalvojumiem – *Vyčio kryžiaus ordinas* [Vyša krusta ordenis].

viens apbalvojums – Lielās Lietuvas kunigaiša Gedimina ordenis (Didžiojo Lietuvos Kunigaiščio Gedimino ordinas). *To piešķir par izcilu darbu valsts un sabiedrības labā. Ordenis nodēvēts par godu lielkunigaitim Gediminam, kas 1321. gadā ieņēma Kijevu un 1323. gadā nodibināja Viļņas pilsētu* LatV.

Avotvalodas forma atbilstoši prasībām atveidota tikai vienā piemērā [1], visos citos gadījumos lietojums variē: vārdkopas *didysis kunigaikštis* vietā lieto tikai *kunigaikštis*. Pārpratumus rada arī vārdu kārta, piem., īpašības vārda *lielais* sieviešu dzimtes ģenitīvs (ja vien tā nav korektūras kļūda) liek domāt, ka runa ir par Lielo Lietuvu, nevis par Lietuvas lielkunigaiti (pareizāk būtu *dīžkunigaitis* (Balkevičs et al. 1995, 101)); plašāk par to sk. nosaukuma *didysis kunigaikštis* atveides aprakstu [4], savukārt vārds *kavalieris* jāsaista ar ordeņa pakāpi – ar attiecīgās pakāpes ordeni apbalvotais kļūst par tā kavalieri [3].

Valsts sabiedrisko dzīves reāliju kopā uzmanība ir jāpievērš Lietuvas augstākās likumdevēja varas institūcijas (parlamenta) nosaukumam *seimas*, kura atbilstmi *seims* plaši lieto mutvārdu un rakstveida tekstos latviešu valodā. Tā ir viena no nedaudzajām pilnīgi saprotamām bezekvivalenta leksikas vienībām, īstiem kultūraizguvumiem, kurš nostiprinājies latviešu valodā. Acīmredzot šo kultūraizgūšanu ir ietekmējis fakts, ka vārdu attiecina ne tikai uz vienu valsti resp. Lietuvu. Tas ir aizguvums no poļu valodas (sal. *sejm* ‘augstākā valsts likumdevējvaras iestāde Polijā un Lietuvā’ (Baldunčiks 1999, 706)). Savukārt lietuviešu svešvārdu vārdnīcā nav norādes uz cilmi, doti tikai abu valstu parlamentu nosaukumi: **Seimas** ‘1. **Lietuvas Republikas** Δ. Lietuvas parlaments. 2. **Polijas Republikas** Δ. Polijas parlamenta apakšpalāta’ (Kaulakienē et al. 2013, 733), bet lietuviešu valodas vārdnīcā ‘2. Lietuvā un dažās citās valstīs – parlaments’¹⁶ (Keinys 2012, 683):

- (11) *Saskaņā ar Lietuvas Republikas Konstitūciju, parlamentu sauc par S e i m u (lietuviski – S e i m a s) V; (2) Nepieciešamie paraksti jau ir savākti, un saskaņā ar S e i m a noteikumiem komisija būs jāformē D 26.10.2005.; (3) Lietuvas politiķiem joprojām nav izdevies izveidot jauno valdību, jo S e i m s otrdien noraidīja kreiso spēku izvirzīto premjera amata kandidātu Zigmantu Balčīti D 21.06.2006.; (4) Vēl pēc pārsimt metriem atrodas Neatkarības laukums (Nepriklausomybės aikštė), kur atrodas Lietuvas S e i m a ēka AKL 6.*

Kaut gan lietuviešu-latviešu vārdnīcā iekļauts arī Latvijai raksturīgais nosaukums ‘*seimas – pol. seims; saeima (parlaments)*’ (Balkevičs et al. 1995, 439), praksē nav gadījies sastapt Lietuvas reālijas nosaukšanai latviešu valodā lietotu latvisko ekvivalentu *Saeima*. Savukārt par lietuviešu valodu un Lietuvas preses izdevumiem jāteic, ka tajos Latvijas parlamenta nosaukšanai ļoti reti lieto latvisko bezekvivalenta vārdu. Visbiežāk, piemērojot substitūciju kā vienu no bezekvivalenta leksikas atveides principiem, to aizstāj ar lietuviešiem pierasto ekvivalentu *Seims* (par to sk. Kvašytė 2012, 148–150). Reizēm, galvenokārt

¹⁶ Pirmā nozīme – ‘vēst. LDK kārtu, kā arī atsevišķu citu valstu varas orgāns; tā kongress’ (sal. *Steigiamasis seimas – Dibināšanas seims*, reizēm arī *Satversmes Seims*).

enciklopēdiskos izdevumos, blakus tiek minēts lietuviešu vārds [1], turklāt šis vārds nosauc ne tikai pašu institūciju, bet arī ēku, kur tā darbojas [7].

Aktualizēta pirmā no Lietuvas administratīvi teritoriālā dalījuma vienības nosaukuma **seniūnija** nozīmēm ‘1. mazākā administratīvā vienība – rajona daļa, ko pārvalda seņūns¹⁷’, savukārt otra šī vārda nozīme – ‘Lietuvas Dižkunigaitijas zemes īpašums, ko piešķir seņūnam bajāram’ (Keinys 2012, 686) – joprojām saglabājas kā historisms. Lietuviešu-latviešu vārdnīcā fiksētas divas nozīmes, bet abas atveidotas tāpat – latviskojot resp. ar mīkstinātā līdzskaņa burtu pārrakstot lietuviešu valodas vārdu: ‘1. vēst. seņūnija (*zemākā lauku administratīvā vienība*); 2. seņūnija (*Lietuvas pilsētu administratīvā vienība*)’ (Balkevičs et al. 1995, 441) (jāpievērš uzmanība arī personas nosaukumam **seniūnas**, ko atveido tāpat):

- (12) *Lietuva ir iedalīta 10 apriņķos (apskritis), kas ir iedalīti 60 rajonu un pilsētu pašvaldībās (savivaldybė), kas ir sīkāk sadalītas 546 s e ņ ū n i j ā s (seniūnija). Šāds administratīvi teritoriālais iedalījums tika radīts 2001. gadā V; (2) S e ņ ū n i j a (lietuviešu: seniūnija) vai stārastija ir mazākā Lietuvas administratīvi teritoriālā iedalījuma vienība .. (3) S e ņ ū n i j u vada vēlēts stārasts V; (4) Krekenavas reģionālā parka teritorija abpus Nevēžas ielejai aptver daļu Krekenavas, Upītes, Naujamiesta un Ramīgalas s e ņ ū n i j u Panevėžas rajonā un daļu Survilišku s e ņ ū n i j a s Kėdaiņu rajonā AKL 15.*

Neraugoties uz to, ka latviešu avotos dominē latviskots lietuviešu nosaukums *seņūnija*, interneta enciklopēdijā kā šo vārdu sinonīmi parādās vārdi *stārasts* un *stārastija*. Ar norādi *vēst. (vēsturisks, attiecas uz agrākiem laikiem)* tie gan atrodami latviešu valodas vārdnīcā (Ceplītis, Stengrevica 1991, 171), taču nešķiet piemēroti, runājot par Lietuvas vēstures reālijām.

Lietuvā pēdējā laikā ir radušies jaundarinājumi – **seniūnaitija**, **seniūnaitis**. Pagaidām nav konstatēts to lietojums latviešu tekstos, taču domājams, ka pēc analogijas ar iepriekš aplūkotajiem nosaukumiem tiktu saglabātas avotvalodai tuvas formas *seņūnaitija* un *seņūnaitis*.

Sabiedriskās leksikas grupā iekļauts aktualizētais nosaukums **šaulys** ‘1. kas prot šaut 2. mil. ar šauteni apbruņots karavīrs 3. brīvprātīgas militāras organizācijas (Lietuvas šauļu savienības) biedrs’ (Keinys 2012, 800). Lietuviešu-latviešu vārdnīcā šī vārda pirmo divu nozīmju latviskās atbildmes ir to tulkojumi, attiecīgi *šāvējs* un *strēlnieks* (ar norādi *mil.*) (Balkevičs et al. 1995, 504), savukārt trešās nozīmes ekvivalenta tajā nav. Tekstos tas parādās kā bezekvivalenta leksikas vārds *šaulis* (daudzskaitlī *šauļi*)¹⁸:

- (13) *.. īpaša draudzība izveidojās ar Klaipēdas š a u ļ i e m un Vitauta Lielā ģimnāzijas audzēkņiem un skolotājiem, pie kuriem Liepājas nodaļas sportisti un koris vairākkārt viesojās LL 82; (2) Tādējādi konservatīvo, reliģiozo katoļu zemnieku dēli – armijas leitnanti un “š a u ļ i” [parindē: Militarizēta*

¹⁷ Mērķvalodā lietots vārds *seņūns*, lai saglabātu saikni ar analizējamo vārdu *seņūnija*. Citās nozīmēs to var tulkot – *vecākais*.

¹⁸ Organizācijas biedru nosaukums mērķvalodā ir homonīms pilsētas *Šauļi* (liet. *Šiauliai*) nosaukumam – lietuviešu valodā tos šķir mīkstinājuma zīme, kura zūd, atveidojot abus nosaukumus latviešu valodā (rakstos par atšķirību var liecināt lielais sākumburts).

strēlnieku organizācija, analoga Latvijas aizsargiem un Igaunijas Kaitseleit (*Tulk. piez.*) *demokrātisko nacionālās valsts modeli uz neilgu laiku nomainīja pret diktatūru, atteicās no demokrātijas par labu prezidenta A[ntana] Smetonas autoritārajam režīmam starptautiskās politikas apsvērumu dēļ* LV 172–173.

Kā redzams piemēros, reizēm lieto bezekvivalenta leksēmu [1]. Ja autori nav pārliecināti par reālijas nosaukuma formu, izmanto pierakstu pēdējās, kas signalizē, ka tekstā ir latviešu valodai neraksturīgs vārds, kā arī pievieno plašākus komentārus [2].

Tekstos par Lietuvu konstatēti divi aktualizēti Lietuvas partiju nosaukumi. Nosaukuma **liaudininkai** ‘vēst. ļaudininki (*darba tautas partija Lietuvā*)’ (Balkevičs et al. 1995, 263), kurš cēlies no liet. *liaudis* – *tauta* (par vārda *tauta* atbilstēm lietuviešu un latviešu valodā sīkāk sk. Leonavičius 1997), norāde tulkojošajā vārdnīcā liecina, ka vārds jāuzskata par historismu. Taču arī mūsdienu Lietuvā ir partijas, kuru nosaukumā šis vārds tiek lietots (sal. *liaudininkas* ‘*polit. tautiski noskaņota sīktipašnieku virziena vai partijas biedrs*’ (Keinys 2012, 364)) (arī vārdkopnosaukumos *valstiečiai liaudininkai*), tāpēc tas aplūkots kā aktualizēts:

- (14) *Maijā notika visu partiju un biedrību pārstāvju tikšanās (kreisos pārstāvēja biedrība „Giedra”, Rīgas lietuviešu savienība, sociālisti ļ a u d i n i n k i un sociāldemokrāti), kurā tika mēģināts vienoties par delegātu nosūtīšanu uz Lietuviešu Seimu Petrogradā* LL 49; (2) *Lietuvas KP izvērsa cīņu pret klerikāliem un ļ a u d i n i n k i e m* .. LPE 160; (3) .. *ļ a u d i n i n k i* – *Lietuvas liberāli burž[uažiska] partija (1922–36); ofic[iālais] nos[aukums]* – *Lietuvas Zemnieku ļ a u d i n i n k u savienība. Part[ijas] nos[aukums]* cēlies no liet. *liaudininkas* – *tautas partijas biedrs* LPE 279; (4) *Kreisais zemnieku ļ audininku [parindē: Ļ audininki (lietuviski liaudininkas nozīmē tautā populāru cilvēku) – liberālās Lietuvas Zemnieku ļ audininku savienības biedri. (Tulk. piez.)] bloks (vēlāk Lietuvas Zemnieku ļ audininku savienība – LZĻS) ieguva 29 vietas, trešā palika Lietuvas Sociāldemokrātu partija (LSDP)* LV 161; (5) *Valdībā dominēja zemnieki ļ a u d i n i n k i ar ministru priekšsēdētāju M[īkolu] Sleževiču priekšgalā* LV 169.

Otrs aktualizētais partijas nosaukums ir **tautininkai** – ‘*tautininki (politiska partija Lietuvā)*’ (Balkevičs et al. 1995, 522) (sal. *tautininkas* ‘*polit. partijas vai apvienības, kas uzsver tautiskumu, biedrs*’ (Keinys 2012, 835)). Partija, kuras nosaukumā ir šis vārds, pastāv arī mūsdienu Lietuvā – pēc 1990. gada *Lietuvių tautininkų sąjunga* [Lietuvas tautininku apvienība]:

- (15) *1926 17. XII t a u t i n i n k i kopā ar Kristīgo demokrātu part[iju] izdarīja valsts apvērsumu un nodibināja A. Smetonas faš[istisko] diktatūru* LPE 159; (2) *1927 atlaida seimu, 1936 aizliedza visas burž[uažiskas] partijas, izņemot t a u t i n i n k u s* LPE 159; (3) .. *t a u t i n i n k i* (liet. *tautininkas nacionālists*) *reakcionāras Lietuvas pilsētu un lauku buržuažijas polit[iskas] partijas (T a u t i n i n k u s a v [i e n ī b a], dib[ināta] 1924 VIII) biedri* LPE 1987, 542; (4) *Kopā ar nākamajiem tautininkiem [parindē: Tautininki*

(liet. *tautininkai* – nacionālisti) – *labēji nacionālistiskās Tautininku savienības biedri*. (Tulk. piez.), *kas koncentrējās ap Antana Smetonas rediģēto žurnālā “Viltis” (“Cerība”), kristīgie demokrāti cīnījās par lietuviešu valodas tiesībām Viļņas bīskapijas baznīcām* LV 135.

Abu partiju nosaukumi latviešu valodā visos gadījumos nosaukti ar latviskotiem avotvalodas vārdiem – attiecīgi *laudīninki* un *tautininki*. Kā redzams, aplūkotajos piemēros saglabāta lietuviešu valodai raksturīgā izskaņa *-ininki*, kaut gan tās latviskā atbilde, lai darinātu personas nosaukumu, būtu *-inieki*.

Viena no nozīmīgām mūsdienu Lietuvas sabiedriskās dzīves reālijām ir kustības nosaukums *Sajūdis*. Lietuviešu valodas vārdnīcā šim vārdam fiksētas divas nozīmes: ‘1. sapulcināta sabiedriska kustība, 2. sakustēšanās’ (Keinys 2012, 670), bet lietuviešu-latviešu vārdnīcā tas latviskots, lietuviešu valodas garo patskani priedēklī aizstājot ar īso: ‘*pol. sajūdis (Lietuvas sabiedriski politiska kustība)*’ (Balkevičs et al. 1995, 432) (vārds *sajūdis* lietuviešu valodā ir veidots no prefiksālā darbības vārda *sujudėti* – ‘sakustēties’):

- (16) **“Sajūdis”** (liet. *sajūdis kustība*) *sabiedriski polit[iska] kustība cīņai par Lietuvas valstiskuma reālu atjaunošanu ārpus PSRS, visu sab[iedrības] dzīves sfēru demokratizāciju. S. izveidojās 1988. Pēc uzvaras Lietuvas AP vēlēšanās 1990 Lietuvas Republikā tiek realizēti S. programmā paredzētie pārkārtojumi* EV 1991, 158; (2) *Lietuvas Pārkārtošanās kustība (Sajūdis) 1988. –1990. gadā* [virsraksts] LV 260; (3) *Politīki, kas pirms 15 gadiem parakstīja Neatkarības deklarāciju, ir pārliecināti, ka šajā laikā Lietuva ir sasniegusi visus mērķus, ko bija izvirzījusi nacionālā atbrīvošanās kustība Sajūdis* D 11.03.2005.; (4) *Viens no aktīvākajiem Sajūdis biedriem žurnālists Vītaļus Zaikauskis atceras, ka pirms 15 gadiem iedomājies moderno Lietuvu tieši tādu kā tagad* D 11.03.2005.; (5) *Sakiet, vai no kustības Sajūdis laikiem ir saglabājusies, teiksim tā, vecbiedru grupa, cilvēki, kas palaikam sanāk kopā? Jā, piedevām Sajūdis pastāv vēl tagad* D 20.08.2009.; (6) *Atmodas laikā [Arvīds Jozaitis] bijis Sajūdis ziņu redaktors, bet no 2004. līdz 2009. gadam – kultūras atašejs Lietuvas ģenerālkonsulatā Kaļiņingradā* K 2009/10, 198; (7) *Pēc pašas Ļ. Lolišvili teiktā, pēc ierašanās Lietuvā gaišreģei kāds parādījās A. Brazauskas un kādreizējā Lietuvas tautas frontes līdera Vītauta Landsberģa fotogrāfijas* NRA 21.03.2003.

Šis nosaukums tekstos parasti tiek latviskots tā, kā ieteikts lietuviešu-latviešu vārdnīcā, vai aizstāts ar plašāku organizāciju raksturojumu [2], reizēm pievienojot iekavās avotvalodas formu [1]. Kā redzams no piemēriem, nereti rodas grūtības ar tā locīšanu [4]. Vienā gadījumā konstatēta aizstāšana ar Latvijas analogu *Latvijas tautas fronte* [7]. Šāda nosaukuma burtiska pārceļšana Lietuvas kontekstā, neskatoties uz to, ka iepriekš minētais Lietuvas kustības nosaukums jau iekļauts tulkojošajā vārdnīcā, nav pamatots. Lietuvas nacionālās atbrīvošanās kustības *Sajūdis* nosaukums lietots arī simboliskajā – preses izdevuma – nosaukumā *Sajūdis žinios*. Latviešu tekstā šis nosaukums tulkots, kaut gan tā nevajadzētu darīt, turklāt pierakstīts neprecīzi – būtu jābūt *Sajūža ziņas* [6].

Bezekvivalenta leksikas paraugs ir arī ar minēto sabiedrisko kustību saistītais nosaukums resp. šīs kustības dalībnieka un atbalstītāja nosaukums. Lietuviešu-latviešu vārdnīcā iekļauti derivatīvie sinonīmi ar izskaņām *-ietis* un *-ininkas* *sjūdietis* un *sjūdininkas* ‘*pol. sajūdietis (Lietuvas sabiedriski politiskās kustības dalībnieks, -ce)*’ (Balkevičs et al. 1995, 432).

Aktualizētās sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumus lieto latviskotā avotvalodas veidolā, piem., *seņūnija, seņūns, šauļi, tautininki, laudininki*, savukārt par kultūraizguvumu var uzskatīt Lietuvas parlamenta nosaukumu *seims*.

Secinājumi

Publikācijās latviešu valodā par Lietuvu un tās tautas vēsturi, pārsvarā enciklopēdijās, arī populārzinātniskajos, informatīvajos un preses izdevumos, visbiežāk sastopamas divas sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumu grupas: 1) vēsturiskā leksika (historismi) un 2) aktualizētā leksika. Gan vēsturiskā, gan aktualizētā leksika nosauc valsts simbolus, dažādas personas pēc to statusa vai nodarbošanās, administratīvi teritoriālās vienības, naudas vienības, partijas, sabiedriskās kustības u. tml. Izanalizējot Lietuvas kultūrvidē raksturīgos nosaukumus, sauktus par *bezekvivalenta leksiku*, reizēm – par *kultūraizguvumiem*, noskaidrotas atveides likumsakarības. Piederība vēsturiskajai vai aktualizētajai leksikai neietekmē atveides paņēmienu izvēli. Lielākā atšķirība saistīta ar to, ka aktualizēto leksiku lieto biežāk un dažādos tekstos, tāpēc tās atveide ir stabilāka. Ņemot vērā, ka sabiedriskās dzīves reāliju nosaukumi bieži tiek lietoti kā vēstures termini, īpaši svarīgi korekti lietot (atveidot) šos reāliju nosaukumus, piem., citvalstu resp. Lietuvas vēstures, politikas, kultūrvēstures u. tml. tekstos vai ar tām saistītā kontekstā, lai adresātam būtu saprotams teksts, bet netiktu zaudēta kultūrspecifika. Šo reāliju nosaukumu lietošana latviešu valodā atkarīga no avota, kurā šīs leksikas vienības fiksētas, kā arī no autoru skatījuma uz to lietošanu. Pārsvarā minētie lietuviešu nosaukumi tiek latviskoti, kaut gan reizēm tekstā konstatēti arī paskaidrojoši komentāri, tulkojumi, retāk – kultūraizstāšana.

Sāsinājumi

AKL	<i>Apraugi kaimiņus lietuviešus!</i>
D	<i>Diena</i>
EV	Vilks, Andris (red.). <i>Enciklopēdiskā vārdnīca</i>
K	<i>Karogs</i>
KLOŽ	Mažeikaitē, Rasa (sast.). <i>Kanados lietuvīu organizaciju žinynas</i>
LatV	<i>Latvijas Vēstnesis</i> .
LL	Jēkabsons, Ēriks. <i>Lietuvieši Latvijā</i>
LPE	Jērāns, Pēteris (red.). <i>Latvijas padomju enciklopēdija</i>
LV	Eidints, Alfonss et al. <i>Lietuvas vēsture</i>
MB	Sabaļausks, Aļģirds. <i>Mēs – balti</i>
MitE	Iltneris, Astrīda (red.). <i>Mitoloģijas enciklopēdija</i>
MVL	Treija, Aldona, Dribins, Leo. <i>Mazākumtautību vēsture Latvijā</i>

N	<i>Nedēļa</i>
NL	Vēciņš, Ēvalds. <i>Naudas lietas</i>
NRA	<i>Neatkarīgā Rīta Avīze</i>
NVK	Šiukščienē, Virginija, Lukošūtē, Birutē (sast.). <i>Nepriklausomų valstybių – Lietuvos ir Latvijos – kūrėjai Mintaujos gimnazijoje</i>
S	Demakova, Helēna (sast.). <i>Sarunas IV</i>
SKM	Purons, Viļus. <i>Svētais krustu mežs</i>
V	<i>Vikipēdija</i>

Avoti

1. *Apraugi kaimiņus lietuviešus!* Projekts “Apraugi kaimiņus”. Idea media, 2003 (informatīvs izdevums).
2. Asadauskienē, Nelē et al. 2003. *Istorijos žodynas*. Vilnius: Vaga.
3. Baldunčiks, Juris (red.). 1999. *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava.
4. Balkevičs et al. 1995. *Lietuviešu-latviešu valodu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.
5. Ceplītis, Laimdots, Stengrevica, Melita (red.). *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 3. sēj. 1975; 4. sēj. 1980; 7₂. sēj. 1991. Rīga: Zinātne.
6. Demakova, Helēna (sast.). 2003. *Sarunas IV*. Lekcijas un diskusijas. Rīga: Jaunā akadēmija.
7. *Diena* (laikraksts).
8. Eidints, Alfons, Bumblausks, Alfreds, Kulakausks, Antans, Tamošaitis, Mindaugs. 2014. *Lietuvas vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC.
9. Iltner, Astrīda (red.). 1994. *Mitoloģijas enciklopēdija*. 2. Rīga: Latvijas enciklopēdija.
10. Jēkabsons, Ēriks. 2003. *Lietuvieši Latvijā*. Rīga: Elpa.
11. Jērāns, Pēteris (red.). *Latvijas padomju enciklopēdija*. 6. sēj. 1985; 9. sēj. 1987. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija.
12. *Karogs* (literārs žurnāls).
13. Kaulakienē, Angelē et al. 2013. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
14. Keinys, Stasys (red.). 2012. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Septintas pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
15. Kvašytė, Regina. 2005. *Mokomasis terminologijos žodynėlis*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
16. *Latvijas Vēstnesis* (laikraksts). Pieejams <https://www.vestnesis.lv/ta/id/62403>
17. Mažeikaitē, Rasa (sast.). 2002. *Kanados lietuvių organizacijų žinynas*. Torontas: Kanados Lietuvių Bendruomenė.
18. *Neatkarīgā Rīta Avīze* (laikraksts).
19. *Nedēļa* (informatīvi analītisks nedēļas žurnāls).
20. Pažūsis, Lionginas et. al. [b. g.]. *Vertimo studijų žodynas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
21. Purons, Viļus. 2016. *Svētais krustu mežs*. Vilnius: Litera.
22. Račis, Antanas (red.). *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 1. sēj. 2001; 2. sēj. 2002; 4. sēj. 2003; 12. sēj. 2007; 25. sēj. 2014. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

23. Rauhvargers, Eižens (red.). 2002. *Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca*. 3. papild. un pārstr. izd. Rīga: Avots.
24. Sabaļausks, Alģirds. 2014. *Mēs – balti*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.
25. Skljarevskaja, Galina (red.). 2000. *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka konca XX v. Jazykovye izmenenija*. Sankt-Peterburg: Folio-Press.
26. Skujiņa, Valentīna (red.). 2011. *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, LU Latviešu valodas institūts.
27. Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
28. Šiukščienė, Virginija, Lukošūtė, Birutė (sast.). 2016. *Nepriklausomų valstybių – Lietuvos ir Latvijos – kūrėjai Mintaujos gimnazijoje. Neatkarīgo valstu – Lietuvas un Latvijas – veidotāji Jelgavas ģimnāzijā*. Parodos knyga / Izstādes grāmata. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus.
29. Treija, Aldona, Dribins, Leo. 1998. Lietuvieši. *Mazākumtautību vēsture Latvijā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 43–61.
30. Vēciņš, Ēvalds. 1993. *Naudas lietas*. Rīga: Zvaigzne.
31. *Vikipēdija* (interneta enciklopēdija). Pieejams <https://lv.wikipedia.org/wiki/Lietuva>
32. Vilks, Andris (red.). 1991. *Enciklopēdiskā vārdnīca*. 2. Rīga: Latvijas enciklopēdiju redakcija.

Literatūra

1. Ambrasas-Sasnavā, Kazimieras. 1978. *Vertimo mokslas*. Vilnius: Mokslo.
2. Dobeliene, Regina (sast.). 1998. *Lietuvių kalbos komisijos nutarimai 1977–1998*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
3. Gudavičius, Aloyzas. 2009. *Etnolingvistika (Tauta kalboje)*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
4. *Konsultacija. Valstybinė lietuvių kalbos komisija*. Pieejams: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/6691-kunigaikstyste-kunigaikstija-didzioji-raide>
5. Kvašīte, Regīna. 2003. „Latviešu literārās valodas vārdnīcas” leksikas aktualizācija. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 7. Liepāja: LiePA, 330–340.
6. Kvašīte, Regīna. 2005. Lietuviešu tautas reālijas latviešu avotos. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 9. Liepāja: LiePA, 290–299.
7. Kvašytė, Regina. 2009. Tautinēs realijos: pavadinimai, terminai ir jų vartojimas. *Terminologija*. 16. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 56–67.
8. Kvašytė, Regina. 2012. Latvijos gyvenimo realijos lietuviškuose šaltiniuose. *Tarp Lietuvos ir Latvijos: lingvistinės paralelės. Starp Lietuvu un Latviju: lingvistiskās paralelės*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 139–155.
9. Kvašytė, Regina, Čepaitienė, Giedrė, Župerka, Kazimieras. 2006. Istorija kaip kalbos ir raštijos stilistinio savitumo veiksnys (lietuvių ir latvių paralelės). *Gretinamosios lietuvių ir latvių stilistikos klausimai*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 40–53.
10. Laugale, Velga, Šulce, Dzintra. 2012. *Lielo burtu lietojums latviešu valodā: ieskats vēsturiskajā izpētē, problēmas un risinājumi*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.

11. Leonavičius, Vilius. 1997. Sociologinės pastabos apie latvių ir lietuvių kalbos žodžio tauta raidą. *Acta Baltica '94*. Kaunas: Aesti, 38–42.
12. Mīlenbahs, Kārlis. 2009. Par svešvārdiem. *Darbu izlase*. Rīga: Latviešu valodas institūts, 375–394 (pirmizdev. *Rakstu krājums*. 13. Rīga: Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisija, 1901, 23–46).
13. Palionis, Jonas. 1979. *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*. Vilnius: Mokslas.
14. Vilkaitė, Irena, Kvašytė, Regina. 2006. Pasyvioji leksika lietuvių–latvių ir latvių–lietuvių žodynuose. *Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai. Lietuvių un latviešu sastatāmās stilistikas jautājumi*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 225–243.

Summary

Each nation characterizes with realities, reflecting certain specifics, expressed by proper nouns (personal names, place-names) and appellatives. Scholars do not reach the agreement regarding the name of the layer of the spoken lexis – the terms, used in the article is equivalent-less lexis. The words, as the realities, denoted by them, are difficult to understand to representatives of other cultures. The article examines the lexis, collected from the scientific and publicist texts on Lithuania and Lithuanians, written or translated in the Latvian language. Such equivalent-less lexis is discussed classified according to semantics: the realities of folk history (randomly classified into historicisms and actualized lexis). During the study it was established that most frequently Lithuanian names are made Latvian, i. e. Latvian endings are attached to them. The meanings of the words are commented on (in brackets or comprehensively in the text or at the footnotes). However sometimes no comments are present, which shows that the addresser (the author of the article) is of the opinion that the addressee (the potential reader) understands the lexis. It is stated that there is a lack of theoretic provisions on how such equivalent-less lexis should be rendered, which, in part, depends on the style of the text, in which the lexis is used and also, to no lesser extent – on the perception of the author.